

О. М. Добринець, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Добринець О. М.

Формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов як педагогічна проблема

В статті розглядається сутність комунікативної культури та необхідність формування комунікативної компетентності. Також аналізуються особливості формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов.

Ключові слова: комунікативна культура, комунікативна компетентність, формування комунікативної культури.

Добринець Е. Н.

Формирование коммуникативной культуры будущих учителей иностранных языков как педагогическая проблема

В статье рассматривается суть коммуникативной культуры и необходимость формирования коммуникативной компетенции. Также анализируются особенности формирования коммуникативной культуры будущих учителей иностранных языков.

Ключевые слова: коммуникативная культура, коммуникативная компетентность, формирование коммуникативной культуры.

У сучасних умовах розвитку незалежної Української держави виникає потреба в моральному удосконаленні суспільства, подальшій його гуманізації та демократизації. У зв'язку з цим необхідними стають нові вимоги до особистісних та професійних якостей майбутніх педагогів. Ці якості мають ґрунтуватися на основі фундаментальних професійних знань, тобто на глибокій професійній компетенції, однією зі складових якої є рівень сформованості комунікативної культури. Дослідженням проблеми формування комунікативної культури студентів вищих педагогічних навчальних закладів займалися багато лінгвістів, педагогів, психологів. Серед них: В. Безрукова, В. Біркенбіль,

В. Бондар, Т. Вольфовська, С. Волчанська, В. Грехнев, А. Добрович, В. Кан-Калік, Б. Паригін, Л. Петровська та інші.

Мета даної статті:

- охарактеризувати сутність комунікативної культури;
- розглянути необхідність формування комунікативної компетентності;
- проаналізувати особливості формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов.

Вчені розглядають комунікативну культуру як компонент професійної культури педагога. Із широким використанням поняття «професійна культура» вперше ми зустрічаємося в дослідженнях С. Батишева та Г. Соколової, які пов'язані з виробничою педагогікою. Сучасні дослідники, аналізуючи сутність професійної культури, підкреслюють, що для її сформованості необхідні компетентність, професійна майстерність, уміння та прагнення виявляти ініціативу, творчу активність; відповідальність за результати своєї праці, дотримання дисципліни, творчий підхід до справи, потреба в самоосвіті й самовихованні.

Комунікативна взаємодія пронизує всі види професійної діяльності педагога, тому від рівня сформованості його культури спілкування в значній мірі залежить успіх педагогічного процесу. В. Кан-Калік розглядає комунікативну діяльність педагога як один із проявів креативності, яка в навчальному процесі проявляється у пошуку змісту й способу передачі навчальної інформації, у творчості педагогічної взаємодії, у здатності зацікавити, захопити, організувати пошукову діяльність учнів, в умінні правильно зорієнтуватися у нестандартних педагогічних ситуаціях. Крім того, звертаючи увагу на значущість комунікативної культури педагога, у структурі процесу навчання В. Кан-Калік виділяє дві підсистеми: дидактичну і комунікативну. Перша підсистема відповідає на питання: «Чому навчати»; а друга дає відповідь на питання «Як цього досягти?». Особливість педагогічної діяльності полягає в тому, що ці підсистеми взаємопов'язані: дидактична реалізується через комунікативну. Зазвичай, увага педагогів зосереджується на

таких питаннях: які методи та прийоми трансляції знань обрати, на яких принципах будувати процес навчання, тобто перевага надається дидактичній підсистемі. Але, не слід забувати про те, що якщо не враховувати комунікативний аспект, успіху в навчальній діяльності досягти важко. Отже, комунікативна підсистема виступає як професійно значущий елемент процесу навчання, і кожний дидактичний компонент має бути забезпечений адекватним комунікативним.

В. Біркенбіль стверджував, що будь-яке спілкування здійснюється на двох рівнях: на рівні змістовного наповнення діалогу і на рівні тих стосунків, що формуються в процесі діалогічної взаємодії [2, с. 228]. Мова йде про взаємодію та взаємовплив суб'єктів спілкування в багаторакурсній системі стосунків мікро- і макросередовища. Відсутність цих умінь є свідченням відсутності «педагогічної стратегії вчителя щодо взаємодії з дитиною» [3, с. 28].

Вчені вважають, що в основі комунікативної культури майбутнього фахівця лежить сформованість комунікативно-діалогових умінь, які характеризують інформаційно-сміслову сторону педагогічної взаємодії, в результаті якої створюється «сміслові поле». По мірі входження в «сміслові поле» суб'єкту взаємодії відкривається те, на що раніше він не звертав уваги. Рівень комунікативної культури майбутнього вчителя дослідники пов'язують з умінням входити в загальне «сміслові поле», що дозволяє йому бути відкритим по відношенню до інших точок зору, а також мати сформовану систему умінь діалогічної взаємодії й майстерне володіння прийомами та засобами діалогічного спілкування. І. Комарова вважає, що якісна інформаційно-смістова сторона педагогічної взаємодії є основою комунікативної культури майбутніх учителів. Також до її складових вона відносить “здатність учителя чітко, зрозуміло й переконливо висловлювати свої думки та почуття за допомогою вербальних і невербальних засобів інформаційного обміну з учнями ” [4, с.9].

Людина завжди перебуває в контакті з іншим – партнером реальним, уявним, обраним, нав'язаним і т.п. Інваріантними складовими спілкування є такі компоненти, як партнери-учасники, ситуація, завдання. Варіативність же пов'язана з характеристиками самих складових – партнерів по спілкуванню, ситуацій, цілей спілкування. Тому компетентність у спілкуванні передбачає розвиток вмінь адекватної самооцінки, орієнтації людини в самій собі – власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації і завданні. Таким чином, комунікативна компетентність постає як структурний феномен, що містить як складові цінності, мотиви, установки, соціально-психологічні стереотипи, знання, уміння, навички.

Під комунікативною компетентністю розуміють здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування [5, с.38].

Т. Вольфовська вважає, що комунікативна компетенція – це «знання норм і правил поведінки, характерних для ситуації спілкування; вміння підпорядкувати свою поведінку існуючим правилам спілкування; культура слухання співбесідника, прояв толерантного ставлення до думок співрозмовника» [6, с.14–15]. Вона передбачає уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера по спілкуванню. Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Цей досвід набувається не тільки у процесі безпосередньої взаємодії, а також опосередкованої, в тому числі з літератури, театру, кіно, з яких людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії і засоби їх вирішень. У процесі опанування комунікативної сфери людина запозичає з культурного середовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і візуальних форм.

Виокремлюють такі складові комунікативної компетентності:

- орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, яка заснована на знаннях і життєвому досвіді індивіда;

- спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню себе й інших при постійній видозміні психічних станів; міжособистісних відносин і умов соціального середовища;

- адекватна орієнтація людини в самій собі – власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації;

- готовність і вміння будувати контакт з людьми;

- внутрішні засоби регуляції комунікативних дій;

- знання, вміння і навички конструктивного спілкування;

- внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії.

Таким чином, комунікативна компетентність особистості виступає для неї як певна ідейно-моральна категорія, що регулює всю систему ставлень людини до природного і соціального світу, а також до самої себе, як синтезу цих двох світів.

В чому ж полягають особливості формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов? На сучасному етапі розвитку суспільства знання іноземної мови перетворюється на здатність, яка потрібна в практичній та інтелектуальній діяльності людини. Підвищення потреби суспільства у вивченні іноземної мови можна пояснити глобальними процесами, що відбуваються у світі: відкритий європейський ринок надає нові перспективи для тих, хто володіє іноземною мовою. У практиці виробничої та невиробничої діяльності з'явився попит на спеціалістів, що володіють іноземною мовою. Болонський процес та сучасні тенденції глобалізації життя суспільства зумовили міжкультурну інтеграцію, однією з ознак якої є наступність формування особистісних якостей, що стимулюють пошук нових підходів до формування комунікативної культури в процесі навчання.

Розвиток системи викладання іноземної мови в нових соціально – економічних та політичних умовах висуває нову мету – формування комунікативної культури в процесі вивчення іноземної мови з урахуванням розвитку індивідуальності в діалозі культур. Одним з найважливіших завдань

навчання іноземної мови є підготовка студентів до культурного, професійного та особистісного спілкування, підготовка спеціалістів, що володіють високим рівнем комунікативної культури. Володіння іноземною мовою потребує вміння орієнтуватися в певній ситуації, знаходити найбільш ефективні шляхи та засоби вирішення задач, що виникають, прогнозувати результати своєї навчально-комунікативної діяльності.

Формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов має особливе значення, бо вони є водночас викладачами іноземних культур, тому важливим компонентом комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов є міжкультурна комунікація, яка передбачає формування іншомовної компетентності. Іншомовна компетентність лежить в основі комунікативної культури людини, яка вивчає іноземну мову. Комунікативна культура обов'язково включає в якості базового компонента сформовану іншомовну компетентність, тобто внутрішню готовність і спроможність до Отже, у статті нами було охарактеризовано сутність комунікативної культури та розглянуто необхідність формування комунікативної компетентності. Крім того, було проаналізовано особливості формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов. Можна зробити висновок, що комунікативна культура є одним з найважливіших компонентів професійної культури педагога, тому у вищих навчальних педагогічних закладах її формуванню потрібно уділяти якомога більше часу. Розширення масштабів міжнародної взаємодії потребує від вищої школи підготовки вчителів, здатних до спілкування в інформаційно-освітньому просторі не лише рідної країни, а й у країнах світу, тому оволодіння майбутніми вчителями іноземних мов комунікативною культурою як основою успішної професійної діяльності є соціальним замовленням суспільства.

Література

1. **Кан-Калик В. А.** Учителю о педагогическом общении: книга для учителя / В.А. Кан-Калик – М. : Просвещение, 1987. – 345с.

2. **Биркенбиль В. Ф.** Коммуникационный тренинг: Наука общения для всех: Пер. с нем. Н. Чупеева / В.Ф. Биркенбиль – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2002. – 352 с.

3. **Мусатов С. О.** Психологія педагогічної комунікації: Теоретико-методологічний аналіз: Монографія / С.О. Мусатов – К.-Рівне : Ліста-М, 2003. – 176 с.

4. **Комарова І. І.** Формування у майбутніх учителів культури педагогічного спілкування: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / І.І. Комарова. – Тернопіль, 2000. – 19 с.

5. **Петровская Л. А.** Компетентность в общении / Л.А. Петровская – М. : 1989. – 283 с.

6. **Вольфовська Т.** Комунікативна компетентність молоді як одна з передумов досягнення життєвої мети / Т. Вольфовська // Шлях освіти. – 2001. – № 3. – С. 13-16.

Dobrinets E.N.

Formation of communicative culture of future foreign languages teachers as pedagogical problem.

The article is devoted to communicative culture. It deals with the necessity of communicative competence formation. The peculiarities of the formation of the communicative culture of future foreign languages teachers are analyzed.

Key words: communicative culture, communicative competence, the formation of communicative culture.

Відомості про автора:

Добринець Олена Миколаївна – аспірант кафедри педагогіки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Коло наукових інтересів: формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов, проблеми міжкультурної комунікації, формування комунікативної та іншомовної компетентності майбутніх учителів іноземних мов.